

UDK: 27-36:929 Hieronymus, sanctus
27-9“3“JER
Pregledni rad
Primljeno: lipanj 2020.

Josip KNEŽEVIĆ
Katolički Bogoslovni Fakultet Univerziteta u Sarajevu
J. Stadlera, 5 BiH – 71 000 SARAJEVO
josip.knezevic25@gmail.com

MJESTO ROĐENJA SV. JERONIMA. PRILOG RASPRAVI O ANTIČKOJ LOKACIJI STRIDONA

Sažetak

Prvotni cilj ovoga rada jest staviti naglasak na Jeronimovo dalmatinsko porijeklo povodom obilježavanja 1600. godišnjice njegove smrti. Među autorima još uvijek nema konsenzusa glede pitanja: Gdje se nalazilo Jeronimovo rodno mjesto? Stoga, nakanama je autora predstaviti zanimljivu teoriju hrvatskog arheologa Frane Bulića prema kojem se antički Stridon, Jeronimovo rodno mjesto, nalazio na području između Grahova i Glamoča u Bosni i Hercegovini te razne druge teorije koje se tiču ove problematike kao prilog stoljetnoj raspravi čiji početci sežu još u srednji vijek. Rad je podijeljen u tri dijela. Prva dva žele predstaviti Jeronimov život i djelo radi boljeg upoznavanja ovog velikog zapadnog crkvenog oca, pogotovo jer slavimo veliku obljetnicu njegove smrti. Treći dio rada bavi se teorijama o lokaciji Stridona kroz predstavljanje četiri skupine velikog broja autora koji su se bavili ovim pitanjem i koji su iznosili svoje argumente kojima su nastojali potvrditi svoje teorije. Na kraju autor predstavlja svoj argument polazeći od patrističkih izvora, odnosno tekstova Jeronimovih suvremenika, kao i samih Jeronimovih tekstova, želeći prikazati kako su i suvremenici smatrali Jeronima Dalmatincem ostavljajući preciznije lociranje Stridona arheolozima.

Ključne riječi: Jeronim, Stridon, mjesto rođenja.

Uvod

„Jeronim, sin Euzebijev, rođen u Stridonu, koji su Goti uništili, nekoć je bio granica između Dalmacije i Panonije.“¹ Tako kaže Jeronim o

¹ Euzebije JERONIM, *De viris illustribus* 135: „Hieronymus patre Eusebio natus“ (Citati i referencije: Ernest C. RICHARDSON, *Hieronymus. liber De viris illustri-*

sebi i o svojem porijeklu. Međutim, povijest je pokazala da je još uvijek teško odrediti kuda je točno išla ta granica i gdje se točno nalazio Stridon. Još uvijek se raspravlja o pitanju gdje se zbilja nalazio Stridon, i to između nekoliko skupina: Talijana, Istrana, Dalmatinaca, Međimuraca, Mađara, Hrvata, a u posljednje vrijeme i Slovenaca.² Tijekom stoljeća bilo je mnogo mjesta koja su pretendirala biti rodnim mjestom sv. Jeronima: Zdrinja u Istri, Ptolomejeva Sidrona koja bi se nalazila u blizini Obrovca, Štrigova u Međimurju, Sdrinovar u Mađarskoj, Stržanj³ i Grahovo polje u Bosni i Hercegovini i mnogi drugi. Međutim, sve su te teorije o smještanju Stridona na bilo koje područje ostale tek na razini hipoteza.

Ipak, valja napomenuti kako su istražitelji i životopisci Jeronimovi, navodeći moguće lokalitete Stridona, bili nerijetko vođeni duhom patriotizma ne bi li ovog velikog čovjeka imali u granicama vlastite domovine. Međutim, početkom prošlog stoljeća došlo se do novijih arheološko-epigrafskih otkrića koja su ipak bila i ostala pod određenom sumnjom u krivotvorenje, premda je to možda teška optužba s obzirom da je riječ o nemaloj raspravi u kojoj su se do tančina valorizirali svačiji argumenti. No, i posljednje hipoteze, prema kojima bi Stridon bio u blizini Akvileje na današnjoj talijansko-slovenskoj granici, ili pak u nekadašnjoj Liburniji,⁴ također nemaju sigurne temelje te ostaju na razini tek nedokazane tvrdnje.

bus, Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur, XIV., 1 (Leipzig: J. C. Hinrichs, 1896.). Naš prijevod.

2 Vidi: Rafko VALENCIČ, *Sveti Hieronim – mož s Krasa: prispevek k ubikaciji Stridona, rojstnega kraja sv. Hieronima* (Ljubljana: Družina, 2007.), 216.

3 Postoji i teorija da je Stridon zapravo Stržanj kod Šuice. Tako, npr., Ante Brajko preuzimajući ovu teoriju opisuje Stržanj, razorenu utvrdu iznad izvora rijeke Šuice, kao mogući Stridon. Ovu teoriju svakako bi još trebalo istraživati jer, osim što je na tom lokalitetu pronađeno nešto materijalnih dokaza koji bi datirali iz Jeronimova vremena, ništa drugo ne upućuje na to da bi tu bio Stridon. Vidi: Mate LOGARA (ur.), *Župa Šuica – 150. Obljetnica 1824 – 2014*. (Šuica: Župni ured sv. Ante Padovanskog, 2014.), 67-69.

4 O tome vidi: Mate SUIĆ, „Hieronim Stridonjanin – građanin Tarsatike“, *Rad JAZU* 426 (1986.), 213-278.

1. Jeronimov život

Sophronius Eusebius Hieronymus, „Euzebijev sin“, rodio se najvjerojatnije između 331. i 347.⁵ Mjesto rođenja, to jest Stridon, naznačio je sâm Jeronim u svojem djelu *De viris illustribus* kada kaže da je „nekoć bio granica između Dalmacije i Panonije.“⁶ Jeronim nam u istom djelu daje informaciju da je Stridon uništen navalom Gota koja bi, po svemu sudeći, bila između 376. i 379. godine.⁷

Malo podataka imamo o članovima njegove obitelji. O svojoj obitelji najčešće je govorio u kontekstu njihove pripadnosti kršćanstvu. Tako spominje oca Euzebija. Majku nikako ne spominje. Spominje također i baku s kojom je imao jaku vezu.⁸ Imao je brata Paulinijana te sestru kojoj ne spominje ime, ali postoje dva ulomka iz kojih se može saznati da je bila nešto mlađa od njega te da je imala stanovitih poteškoća u svojem duhovnome i vjerskom životu, pa ju stoga preporučuje Julijanu, akvilejskom đakonu.⁹ Također spominje i tetu s majčine strane Kastorinu s kojom, po svemu sudeći, nije imao dobre odnose.¹⁰

Na temelju činjenice da ga je otac poslao u Rim kako bi stekao dobru izobrazbu kod poznatog gramatika Elija Donata, kojeg se često zna prisjetiti u svojim spisima nazivajući ga *Praeceptor meus*,¹¹ može se za-

⁵ Još uvijek traju rasprave glede točne godine rođenja sv. Jeronima. O tome vidi: John N. D. KELLY, *Jerome. His Life, Writings and Controversies* (London: Duckworth, 1975.), 1; Ferdinand CAVALLERA, *S. Jérôme, sa vie et son œuvre* II. (Louvain-Paris: 1922.), 3-12; Marijan MANDAC, *Sveti Jeronim Dalmatinac* (Makarska: Služba Božja, 1995.), 11; Berthold ALTANER, *Patrologie* (Freiburg im Brsg.: Verlag Herder, 1951.), 345.

⁶ Euzebije JERONIM, *De viris illustribus*, 135.

⁷ Usp.: Georg GRÜTZMACHER; *Hieronymus: Eine biographische Studie zur alten Kirchengeschichte* I. (Leipzig: Dieterich'sche Verlags-Buchhandlung, 1901.), 106.

⁸ Usp.: Euzebije JERONIM, *Apologia adversus libros Rufini*, I, 30, Jean-Paul MIGNE (ur.), *Cursus Patrologiae Latinae* (dalje: PL), (Parisii: 1883.), PL 23, 441B.

⁹ Usp.: Euzebije JERONIM, *Ep. 7,4*, Isidorus HILBERG (ur.), *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum* (dalje: CSEL), 54-56 (Vindobonae: F. Tempsky, 1910.-1918.), CSEL 54, 29.

¹⁰ O Jeronimovoj obitelji vidi: F. CAVALLERA, *S. Jérôme, sa vie et son œuvre* I, 3-6; José DE SIGÜENZA, *The Life of Saint Jerome, the Great Doctor of the Church in Six Books* (London: 1907.), 14-16; Edward L. CUTTS, *Saint Jerome* (London: 1897.), 2-4; M. MANDAC, *Sveti Jeronim Dalmatinac*, 14-15.

¹¹ Euzebije JERONIM, *Commentarius in Ecclesiasten* I, 9 (PL 23, 1071 A). Za više o ovom argumentu vidi: Giorgio BRUGNOLI, „Donato e Gerolamo“, *Vetera Christianorum* 2 (1965.), 139-149.

ključiti kako Jeronim potječe iz dobrostojeće kršćanske obitelji u kojoj se njegovao istinski kršćanski život. O tome svjedoči sâm Jeronim kada kaže: „Ne! Mi se ne cijepamo od Crkve, niti se odvajamo od zajedništva otaca. Još dok smo bili u kolijevci, ako se mogu tako izraziti, hranjeni smo mlijekom katoličanstva.“¹² Isto tako na drugom mjestu izričito kaže da je iz kršćanske obitelji: „Ja sam kršćanin; rođen sam od kršćanskih roditelja. Nosim na svome čelu zastavu križa.“¹³ Međutim, iako dolazi iz prave kršćanske obitelji, ipak nije bio kršten kao malo dijete. To nije ništa čudno jer je tada bila opća praksa odgađanja krštenja sve do zrelije dobi, pa čak i pred samu smrt. Tako je i Jeronima krstio papa Liberije 365. godine. Ipak, nema sumnje da je u svojoj obitelji primio dobru kršćansku formaciju.¹⁴

Nakon krštenja i završetka studija u Rimu, Jeronim se s prijateljima Bonozom i Rufinom uputio u Trier najvjerojatnije radi produblivanja studija jer se tamo nalazio neki učitelj čija je predavanja Jeronim želio slušati.¹⁵ Trier je u to vrijeme bio uistinu velik grad sa slavnom bibliotekom, sveučilištem te bogat velikim i značajnim profesorima i eruditima,¹⁶ stoga je bio grad koji je nudio velik broj raznih mogućnosti. No, u njemu je cvao i monaški život. Tu je i prevedeno njegovo djelo *Život svetog Antuna Pustinjaka* koje je izazvalo procvat zapadnog monaštva. Upravo je taj boravak u Trieru bio vrlo važan za Jeronima jer se oduševio i odlučio za monaški život. Kad se vratio u rodni Stridon, Jeronim opisuje kako je tamo pronašao jednu vrstu „duhovnog drijemeža“ i kod svojih zemljaka, ali i kod svećenika Lupicina: „U mojoj je domovini udomaćena seoska neotesanost. Bog je truh (usp.: Fil 3,19) i živi se od danas do sutra. Svetiji je onaj koji je bogatiji. K tomu još tamo je i svećenik Lupicin za kojeg se može primijeniti ona pučka poslovice: 'Svaki lonac nađe svoj poklopac'; i prema onoj o kojoj se jednom u svojem životu nasmija Kraso, kako napisao Lucilije, i što je namijenjena magarcu kad jede sikavicu: 'Kakve usne, takva i salata.' Naravno, neka šupljom lađom upravlja nesposobni kormilar, i slijepac nek' slijepca u jamu vodi (usp.: Mt 15,14). Kakav upravitelj, takvi su i oni koje on vodi.“¹⁷

¹² Euzebijije JERONIM, *Ep.* 82, 2: „Nos nec Ecclesiam scindimus, neque a patrum communione dividimur: sed ab ipsis, ut ita dicam, incunabulis catholico sumus lacte nutriti.“ (CSEL 55, 109).

¹³ Euzebijije JERONIM, *Praefatio S. Hieronymi in Librum Job* (PL 28, 1142 A).

¹⁴ Usp.: Fulbert CAYRE, *Patrologia e storia della Chiesa I* (Roma: 1936.), 593.

¹⁵ Usp.: M. MANDAC, *Sveti Jeronim Dalmatinac*, 21.

¹⁶ Usp.: Francisco MORENO, *San Girolamo, temperamento e santità* (Roma: Città Nuova Ed., 1989.), 30-31.

¹⁷ Euzebijije JERONIM, *Ep.* 7, 5 (CSEL 54, 27-30).

Napustivši Stridon, otišao je u Akvileju gdje je ostao između 370. i 373. godine živeći kao monah zajedno s prijateljima Bonozom, Rufinom i Heliodorom. Međutim, nakon nekog vremena taj se asketski krug raspao jer je Bonoz otišao živjeti kao eremit, a Rufin u Egipat slušati predavanje Didima Slijepca. Jeronim se vratio u rodni Stridon gdje po svojoj prilici nije mogao trpjeti onakvo nepromjenljivo stanje kakvo je prije opisao. S mnogima se posvađao te napustio Stridon zauvijek i došao u Antiohiju. Budući da je kod njega uvijek gorjela želja za monaškim životom, otišao je živjeti u Kalcidsku pustinju gdje je produbio svoje biblijske studije učeći grčki i hebrjski.¹⁸

U Kalcidskoj pustinji, živeći među drugim monasima grčkog govornog područja, nastade njegova prva kontroverzija. Naime, monasi ga optužiše za sabelijanizam zbog toga što je često koristio formulu *τρία πρόσωπα* umjesto formule *τρεις ὑπόστασις*. Jeronim je bio Rimljanin, latinskog govornog područja, i shvaćao je pojam *ὑπόστασις* kao u latinskom jeziku *substantia*, što i znači kada se prevede (*ὑπό-ἵστημι* = *sub-stare*). I zbog toga za njega reći *τρεις ὑποστάσεις* značilo je priznati *tres substantiae* u Presvetom Trojstvu. Najvjerojatnije Jeronim nije u to vrijeme zamijetio da se na Istoku kao *terminus technicus* koristi pojam *ὑπόστασις* u smislu latinskog pojma *persona*. To je i razumljivo ako uzmemo u obzir da je riječ o vremenu prije Prvog carigradskog koncila 381.¹⁹

Nakon povratka iz pustinje biva u Antiohiji zaređen za svećenika, ali sa željom da ostane samo asket bez neke svećeničke službe. U to je vrijeme pohađao predavanja Apolinara iz Laodiceje. Želeći upoznati velikog Grgura Nazijanskog, godine 379. dođe u Carigrad. Tu je upoznao i njegova prijatelja Grgura Nisenskog, brata Bazilija Velikog. Upravo kroz ta prijateljstva nastupio je i entuzijazam za Origena i njegova djela. Tu je ostao i za vrijeme Prvog carigradskog koncila da bi nakon toga pošao u Rim u pratnji Paulina iz Antiohije i Epifanija iz Salamine prenijeti papi Damazu zaključke Koncila. Papa Damaz, vidjevši Jeronimove kvalitete, uzeo ga je za svojega tajnika i čini se da ga je vrlo brzo javno mnijenje jednodušno predodredilo za biskupa na Rimskoj Stolici. O tome nas informira sâm Jeronim.²⁰ U Rimu će na Damazovu zamolbu započeti svoje kapitalno

¹⁸ Usp.: Euzebij JERONIM, *Ep. 125*, 12 (CSEL 56, 131). Vidi također: M. HALE WILLIAMS, *The Monk and the Book. Jerome and the Making of Christian Scholarship* (Chicago-London: The University of Chicago press, 2006.), 29-30.

¹⁹ Usp.: G. GRÜTZMACHER; *Hieronymus I*, 167-175.

²⁰ Vidi: Euzebij JERONIM, *Ep. 45*, 3: “Omnium pene iudicio dignus summo Sacerdotio decernebar. Beatae memoriae Damasus, meus sermo erat.” (CSEL 54, 325).

djelo: reviziju latinskog prijevoda Svetog pisma (*Itala*) te će nakon nekoliko godina izdati svoju *Vulgatu*.²¹

Nakon Damazove smrti za Papu je bio izabran Siricije. Budući da se Jeronim našao bez zaštitnika, odlučio je napustiti Rim i poći u Betlehem. Stanovnici Rima, pogotovo aristokracija, nisu ga baš voljeli. Kao asket, dok je bio u Rimu, često je kritizirao laksizam rimskih kršćana. Nije štedio nikoga – ni klerike, ni vjernike. Posebno se aristokracija pobunila protiv njega tužeći ga za smrt Blezile, Pauline kćeri. Optuživali su ga da je forsirao njezin ekstreman asketski život u postovima, što je dovelo do Bleziline smrti. Zbog toga se morao braniti pred „senatom farizeja“ - kako ih je nazivao.²² Dokazavši svoju nevinost, zauvijek je napustio Rim simbolično ga nazivajući Babilonom i Egiptom aludirajući na ta dva biblijska ropstva izabranog naroda.²³

Došavši u Betlehem, nakon pohoda egipatskim pustinjским monasima, s Paulom je utemeljio muški i ženski samostan 386. godine. Tu su ga zadesile i još neke kontroverzije od kojih valja spomenuti origenističku, zatim onu s Jovinijanom, Helvidijem i Vigilancijem te posljednju pelagijansku kontroverziju. Nakon dugotrajnog i neprekidnog rada na reviziji Svetog pisma i pisanja komentara na svetopisne knjige i drugih djela, dana 30. rujna umire u svojoj pećini u Betlehemu, koja se nalazila tik uz pećinu Isusova rođenja, zatvorivši na taj način svoje zemaljsko putovanje. Zanimljivo je primijetiti glede datuma njegove smrti – 30. rujna – on nije diskutabilan, ali zato jest godina njegove smrti. Naime, Prosper Akvitanski je u svojem djelu *Chronikon* naznačio da je Jeronim umro 420. godine.²⁴ Međutim, nejasnoću je unio njegov neimenovani biograf koji je živio između VI. i VIII. stoljeća napisavši da je umro 419. godine.²⁵

21 *Vulgata* će na Tridentskom koncilu 1546. biti priznata kao službeni latinski prijevod Svetog pisma za Katoličku Crkvu. Vidi: M. HALE WILLIAMS, *The Monk and the Book*, 64-66.

22 Euzebijije JERONIM, *Interpretatio libri Didymi Alexandrini de Spiritu Sancto*, Praefatio (PL 23, 102-103: „phariseorum conclamavit Senatus“.).

23 Usp.: Euzebijije JERONIM, *Ep. 45*, 6 (CSEL 54, 327). Vidi također: Andrew CAIN, *The Letters of Jerome* (New York: Oxford University Press, 2009.), 102-104.

24 Usp.: Prosper AKVITANSKI, *Chronikon*: „Hieronymus presbyter moritur anno aetatis suae XCI, pridie kal. Octobris.“ (PL 51, 529C). Sv. Augustin u svojem djelu *Contra Iulianum libri VI* (napisanom između 421. i 422., *Ep. 207*) na dva mjesta aludira da je Jeronim već preminuo. Vidi: Aurelije AUGUSTIN, *Contra Iulianum I*, 7, 34; II, 10, 36 (PL 44, 665, 699).

25 *Hieronymus noster* (PL 22, 184: „Dormivit autem Beatus Hieronymus anno imperii Teodosii junioris ... Omne vitae suae tempus impleviti octoginta octo annis et

2. Jeronimova literarna djelatnost

Kad je u pitanju literarna djelatnost, sâm Jeronim nas informira u *De viris illustribus* o svojim spisima.²⁶ Jeronim je bio jedan od najplodnijih pisaca u ranoj povijesti Crkve. Bio je vrlo kvalitetan pisac, veliki prevoditelj i komentator biblijskih tekstova, ali teško da bi bio originalni pisac. Svrha njegova pisanja obično je bila obrana vjere i nauka Crkve o pojedinim istinama koje je Crkva vjerovala. To se pogotovo može vidjeti iz njegovih polemičkih spisa. O pojedinim temama protiv kojih se trebao boriti, kao i protiv krivovjere, uvijek je uzimao argumente iz tradicije promišljajući o njima i izlažući ih na svoj način, svakako držeći se pravovjerja. Zato možemo reći da Jeronim nije u pravom smislu originalni teolog, nego prevoditelj, egzeget i bibličar. Međutim, njegov doktrinarni autoritet daleko je od oskudnog.²⁷

Među njegovim prijevodima svakako najvažnije mjesto zauzima *Vulgata* kao prijevod Svetog pisma s izvornih jezika. Taj je posao započeo dok je još bio tajnik pape Damaza kada je revidirao latinski prijevod Novog zavjeta. Tomu je još pridodao reviziju Psaltira na temelju Origenova djela *Hexapla* te uspoređujući tekst *Septuaginte* (dalje: LXX) s hebrejskim i drugim grčkim verzijama.²⁸ Nakon što je napustio Rim i došao u Betlehem, odlučio je koristiti *Hexaplu* za prijevode starozavjetnih knjiga. Na taj je način kompletirao Jobovu knjigu, Mudre Izreke, Pjesmu nad pjesmama i Propovjednika, kao i Psaltir. Tijekom boravka u Betlehemu poboljšao je svoje znanje hebrejskog jezika, te je zaključio da bi se cijeli Stari zavjet trebao prevesti s izvornog jezika. Na taj način dolazi do onog koncepta koji nam je poznat pod pojmom *veritas hebraica* kojim priznaje važnost i primat originalnom tekstu.²⁹ Nakon toga godine 386. napisao je komentare na pojedine poslanice sv. Pavla (Filemonu, Galaćanima, Efežanima i

mensibus sex.“ O Jeronimovoj smrti vidi: J. N. D. KELLY, *Jerome*, 331-337; F. CAVALLERA, *S. Jérôme* II, 63; Georg GRÜTZMACHER, *Hieronymus: Eine biographische Studie zur alten Kirchengeschichte*, III (Berlin: Trowitzsch&Sohn, 1908.), 279.

26 Usp.: Euzebije JERONIM, *De viris illustribus* 135.

27 Usp.: F. CAYRE, *Patrologia e storia della Chiesa* I, 611.

28 Usp.: Manlio SIMONETTI – Emanuela PRINZIVALLI, *Storia della letteratura cristiana antica* (Bologna: EDB, 2010.), 504-505.

29 O tome više vidi: Michael GRAVES, *Jerome's Hebrew Philology. A Study Based on his Commentary on Jeremiah* (Leiden-Boston: Brill, 2007.).

Titu).³⁰ Otkriće *veritas hebraica* potaknulo ga je na pisanje komentara na pojedine starozavjetne knjige. Godine 391. napisao je djelo *Quaestiones Hebraicae in Genesim*, a zatim i *Liber interpretationis Hebraicorum nominum* (o etimologiji hebrejskih imena koja su prisutna u LXX) te *Liber de situ et nominibus locorum Hebraicorum* (o imenima hebrejskih mjesta i njihovim lokacijama). Od 393. godine počeo je pisati komentare na proroke sve do svoje smrti. Posljednji komentar, koji je ostao i nedovršen, jest onaj na proroka Jeremiju.³¹

Osim biblijskih komentara i prijevoda (*De Spiritu Sancto* od Didima Slijepca, zatim Origenovih djela: *Origenove homilije na proroke Jeremiju i Ezekijela*, *Dvije homilije na Knjigu Pjesma nad pjesamama*, *Homilije na evanđelje po Luki*, *O počelima* te *Onomastikon* Euzebija Cezarejskog), Jeronim je pisao i povijesne te asketske traktate. Tu prije svega mislimo na *De viris illustribus* kojima se mogu dodati i njegove tri hagiografije (*Vita Pauli*, *Vita Malchi* i *Vita Hilarionis*).³²

Osim toga, Jeronim je i autor mnogih pisama koja su upućena raznim primateljima i o raznim temama. Njegov epistolarij čine 154 pisma o kojima na ovome mjestu nije moguće govoriti naširoko. Najčešće su njegova pisma produbljivanje pojedinih pitanja vjere i općenito crkvenog nauka.³³

Posebnu pažnju okupiraju njegovi polemički spisi. U povijesti Crkve Jeronim je ostao poznat kao žestok polemičar. U Prefaciji svojega *Dijaloga protiv pelagijevaca* on jasno kaže: „Nikada nisam štedio krivovjerce i sve sam činio kako bih neprijatelje Crkve učinio svojim vlastitim neprijateljima.“³⁴ Dakle, napadao je neprijatelje i protivnike Crkve i crkvenog nauka postojano i vrlo često bez milosti. Ti polemički spisi su

³⁰ Vidi: Thomas P. SCHECK, *St. Jerome's Commentaries on Galatians, Titus, and Philemon* (Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press, 2010.). Vidi također: Andrew CAIN, *The Letters of Jerome. Asceticism, Biblical Exegesis, and the Construction of Christian Authority in Late Antiquity* (New York: Oxford University Press, 2009.).

³¹ Usp.: M. SIMONETTI – E. PRINZIVALLI, *Storia della letteratura cristiana antica*, 507-510.

³² Vidi: Vesna BADURINA-STIPČEVIĆ – Vinko GRUBIŠIĆ (ur.), *Jeronimove hagiografije* (Zagreb: KS, 2008.).

³³ Vidi: Ivan MARKOVIĆ (ur.), *Izabrane poslanice sv. Jeronima* (Zagreb: Naklada i tisak Hrvatskog katoličkog tiskovnog društva, 1908.). Vidi također: Josip BRATULIĆ (ur.), *Sveti Jeronim, Izabrane poslanice* (Split: Književni krug, 1990.).

³⁴ Euzebije JERONIM, *Dialogus adversus Pelagianos, Prologus 2*, Claudio MORESCHINI (ur.), *Corpus Christianorum. Series Latina, LXXX. S. Hieronymi Presbyteri Opera* (Turnholti: Typographi Brepols Editores Pontifici, 1990.). Hrv. prijevod: Josip KNEŽEVIĆ (ur.), *Jeronim, Dijalog protiv pelagijevaca* (Split: Verbum, 2019.).

često bili kao teološki odgovor na neki problem ili bolje rečeno na napad od strane onih koji su nijekali neke istine vjere koje je Crkva naučavala.³⁵

Jedan od prvih polemičkih spisa bio je *Alteractio Luciferiani et orthodoxi* napisan najvjerojatnije dok je još bio u Rimu. Riječ je o biskupu Luciferu iz Cagliarija koji je na određeni način bio povezan sa Jeronimom jer je zareadio Paulina Antiohijskog, koji je opet zareadio Jeronima za svećenika. Postoji vjerojatnoća da Jeronim nije želio da ga povezuju s Luciferovim pristašama jer je biskup Cagliarija odbacio odluke sinode u Aleksandriji (362. godine) kojom je predsjedao Atanazije Veliki kako bi se riješio problem triju biskupa u Antiohiji (od kojih je jedan bio i Paulin). Riječ je o arijanskoj krizi koja je uvelike potresala Crkvu u IV. stoljeću.³⁶

Osim ovog polemičkog spisa tu su još i oni *Protiv Helvidija (Adversus Helvidium de perpetua verginitate beatae Mariae)*, napisan oko 382. godine u kojem je napao Helvidijevo nijekanje vječnog djevičanstva BDM,³⁷ zatim prije 406. godine napisao je spis protiv „kršćanskog Epikura“³⁸ (*Adversus Jovinianum*) u kojem izlaže moralni i asketski nauk³⁹ te *Adversus Vigilantium* protiv svećenika Vigilancija koji je napao Jeronimov nauk o monaškom životu, o celibatu i o kultu relikvija.⁴⁰

Osim tih polemika kraj njegova života obilježile su i dvije polemike koje se na određeni način mogu i povezati. Prva je ona origenistička iz koje su dva njegova spisa (*Contra Ionannem Hierosolymitanum*, te *Apoloogia adversus libros Rufini*),⁴¹ a druga je ona pelagijanska iz koje je nastao njegov *Dialogus adversus Pelagianos* u kojem raspravlja o pelagijanskoj teoriji mogućnosti za čovjeka da bude bez grijeha (*impeccantia*), zatim o predestinaciji te krštenju novorođenčadi.⁴²

35 Usp.: M. MANDAC, *Sveti Jeronim Dalmatinac*, 39.

36 Budući da nije moguće dublje ulaziti u tu tematiku, o tome treba više vidjeti u: Manlio SIMONETTI, *La crisi ariana nel IV secolo* (Roma: SEA, 1975.).

37 Vidi: Euzebije JERONIM, *O vječnom Marijinom djevičanstvu. Protiv Helvidija* (Split: Symposion, 2000.).

38 Euzebije JERONIM, *Adverus Jovinianum* I, 1 (PL 23, 211).

39 Vidi: Yves-Marie DUVAL, *L'affaire Jovinien. D'une crise de la société romaine à une crise de la pensée chrétienne à la fin du IVe et au début du Ve siècle* (Roma: SEA, 2003.).

40 Usp.: F. CAVALLERA, *S. Jérôme* I, 306-308.

41 O origenističkoj kontroverziji vidi: Emanuella PRINZIVALLI, *Magister Ecclesiae. Il dibattito su Origene fra III e IV secolo* (Roma: SEA, 2002.); Emanuella PRINZIVALLI, „La controversia origeniana di fine IV secolo e la diffusione della conoscenza di Origene in Occidente“, *Augustinianum* 46 (2006.), 35-50. Vidi također: Josip KNEŽEVIĆ, „U Origenovu obranu: Povijesno-teološke karakteristike origenizma Evagrija Pontskog“, *Bogoslovska Smotra* 88 (2018.), 987-1009.

42 O pelagijanskoj kontroverziji vidi: Josip KNEŽEVIĆ, „Jeronimov doprinos u

3. Pretpostavke o lokaciji Stridona

Točna lokacija gdje se nalazilo Jeronimovo rodno mjesto Stridon danas je izgubljena.⁴³ No, postoje neke pretpostavke koje govore o mogućem smještaju Stridona. Na taj je način nastala i kontroverzija oko ubikacije Jeronimova rodnog grada te su nastale i četiri skupine: istarska, panonska, dalmatinska i u posljednje vrijeme četvrta koja bi se mogla nazvati neutralnom jer ne ovisi ni o jednoj od ove prve tri. Svaka od tih skupina iznosila je svoje argumente koji su bili najvećim dijelom „obojeni“ patriotizmom jer se željelo ovog velikog zapadnog crkvenog oca i crkvenog naučitelja smjestiti u vlastitu regiju ili domovinu. Ipak, tek su se početkom XX. stoljeća pojavila znanstvena istraživanja u pravom smislu riječi koja su mogla dati neki konkretan odgovor.

3.1. *Oppidum Stridonis*

*Hieronymus patre Eusebio natus, oppido Stridonis, quod a Gothis eversum, Dalmatiae quondam Pannoniaeque confinium fuit.*⁴⁴ Ovako kaže Jeronim o sebi kad je rođen i u kojem mjestu. Malo je informacija Jeronim ostavio o svojoj domovini premda je napisao puno djela, pogotovo pisama, iz kojih bi se mogle izvući pojedine informacije o mjestu u kojem je rođen. Zato je najbolje ovdje slijediti Erazma Roterdamskog koji, pišući Jeronimov životopis, kaže kako je najbolje opisati svece upravo onako kakvi su bili, odnosno onako kao što su o sebi napisali.⁴⁵ Tako je on sabrao informacije od Jeronimovih suvremenika Prospera Akvitanskog, Septimija Severa, Rufina i Paladija, ali i samog Jeronima, odnosno iz njegovih djela koja donose pojedine autobiografske tragove jer tko bi bolje mogao reći nešto o Jeronimu od njega samoga.⁴⁶

raspravama protiv hereze pelagijanizma“, *Vrhbosnensia* 19 (2015.), 5-29.; Josip KNEŽEVIĆ, „Jeronim između pelagijanizma i origenizma Evagrija Pontskog“, *Vrhbosnensia* 21, (2017.), 141-170.

43 Usp.: Stefan REBENICH, *Hieronymus und sein Kreis. Prosopographische und sozialgeschichtliche Untersuchungen* (Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1992.), 21.

44 Euzebij Jeronim, *De viris illustribus*, 135.

45 Usp.: Erazmo ROTERDAMSKI, *Eximii Doctoris Hieronymi Stridonensis vita ex ipsius potissimum scriptis contexta per desiderium Erasmus Roterdamum*, 85, u: Anna Morisi GUERRA (ur.), *Erasmus da Rotterdam, Vita di san Girolamo* (L'Aquila-Roma: Japadre Editore, 1988.), 35-36.

46 Usp.: E. ROTERDAMSKI, *Eximii Doctoris Hieronymi Stridonensis*, 155-156.

Jeronim se dakle po svemu sudeći rodio za vrijeme vladanja cara Konstancija, sina Konstantina Velikog, u Stridonu za koji kaže da je već tada, dakle u trenutku pisanja svojega djela *De viris illustribus* godine 392., bio porušen za vrijeme navale Gota.⁴⁷ Za Stridon koristio je latinski pojam *oppidum* što ne označuje *strictu senso* „grad“. Može imati i značenje „vojne utvrde“, ali može označavati i malo mjesto bez gradskih atributa, to jest selo.⁴⁸ U svakom slučaju Stridon je malo, ali vjerojatno važno vojno središte na granici između Dalmacije i Panonije, dok su ga Goti između 376. i 379. godine u potpunosti razrušili tako da više nikad nije bio obnovljen.⁴⁹ Nijedan antički autor ga ne spominje osim sv. Jeronima. Da on nije rođen u Stridonu, vjerojatno se ništa ne bi ni znalo o tom mjestu.⁵⁰

Međutim, premda je Stridon bio *oppidum*, dakle utvrda, najvjerojatnije je bio i bogat grad budući da se nalazio na granici i u mjestu gdje su se ukrštavali različiti putovi u tim provincijama Rimskog Carstva te je i trgovina najvjerojatnije bila vrlo živa. Neki misle da je to bio neznatan i siromašan grad⁵¹ gdje vlada *rusticalis vernacula*, kako reče i sâm Jeronim, ali zapravo taj bi se redak mogao odnositi na život u izobilju jer Jeronim prigovara zbog te „seoske neotesanosti“ zbog koje im je Bog postao trbuh i živi se od danas do sutra te je „svetiji onaj koji je bogatiji.“⁵² Gdje su bogatstvo i sitost, ondje je i moralni laksizam. U tome bi se zapravo ukratko i sastojao Jeronimov moralni i asketski nauk.

Nadalje, postoji i informacija da je Stridon bio i biskupijsko sjedište, ali najvjerojatnije to nije točno. Naime, neki manuskripti spominju da je na Nicejskom koncilu bio prisutan stanoviti biskup *Domnus Stridonensis*.⁵³ Po svemu sudeći to je greškom napisano jer se u jednom drugom

47 O godini rođenja koja također nije poznata vidi: Pierre HAMBLENNE, „La longévit de Jérôme: Prosper avait-il raison?“, *Latomus* 28 (1969.), 1081-1119; Peirre JAY, „Sur la date de naissance de saint Jérôme“, *Revue des études latines* 51 (1973.), 345-347; Stefan REBENICH, *Jerome* (London-New York: Routledge, 2002.), 4.

48 Usp.: M. SUIĆ, „Hijeronim Stridonjanin“, 236-237.

49 Usp.: M. MANDAC, *Sveti Jeronim Dalmatinac*, 13.

50 Usp.: Frane BULIĆ, *Stridon (Grahovopolje u Bosni) rodno mjesto svetoga Jeronima* (Sarajevo: Zemaljska štamparija, 1920.), 10-11. Isti tekst je objavljen i na talijanskom jeziku povodom petnaeste stoljetnice smrti sv. Jeronima. Vidi: Frane BULIĆ, „Stridone luogo natale di S. Girolamo“, *Miscellanea Geronimiana. Scritti varii pubblicati nel XV centenario dalla morte di San Girolamo* (Roma: Tipografia poliglotta Vaticana, 1920.).

51 Usp.: Petar STANKOVIĆ, *Della patria di s. Girolamo* (Venezia: Giuseppe Picotti edizione, 1824.), 41-42.

52 Euzebije JERONIM, *Ep.* 7, 5 (CSEL 54, 29-30).

53 Usp.: Johannes Dominicus MANSI (ur.), *Sacrorum concilium nova et amplissima collectio* II, 696 (Florentiae: Expensis Antonii Zatta Veneti, 1759.).

katalogu spominje *Domnus Metropolitanus* i odnosi se na *Sirmium* koji je bio metropolija koja se protezala na Panoniju. Isto tako i sv. Atanazije, spominjući biskupe koje je car Konstantin nakon Nicejskog koncila dao protjerati iz svojih biskupija, spominje da je protjeran i *Domnus Sirmii*.⁵⁴ U svakom slučaju, nastala je rasprava glede ove informacije koja se polarizirala na „za“ i „protiv“ hipoteze da je Stridon bio biskupijsko sjedište. Istina je da Jeronim spominje da je u Stridonu bio *Lupicinus sacerdos*.⁵⁵ Čini se da Jeronim i nije baš pravio neku razliku između *episcopus* i *sacerdos* na temelju činjenice što obojica mogu slaviti presvetu euharistiju.⁵⁶ Na jednom mjestu samog rimskog biskupa naziva jednostavno *sacerdos*.⁵⁷ U tom pismu (*Ep. 7*) Jeronim spominje i biskupa Akvileje Valerijana kojem daje titulu *papa*, što ipak upućuje na određeno razlikovanje prema kojem bi Valerijan bio biskup, a Lupicin svećenik.⁵⁸

Jeronim napominje da su Goti razorili Stridon. Kada se to moglo dogoditi? *De viris illustribus* je napisao godine 392. Četiri godine kasnije (396.) piše prijatelju Heliodoru (*Epistula 60*) – *Epitaphium Nepotiani* – da je prošlo više od dvadeset godina kako su barbari devastirali mnoge provincije, a među njima spominje i Dalmaciju. Ti barbarski pokreti bili bi nakon 370. godine za vrijeme cara Valentinijana I., a među najbrojnijim i najjačim barbarskim plemenima svakako su bili Goti (to jest Vizigoti) koji su se uputili preko Balkana. Car Valent je došao na vlast 375. godine i već 378. vodio je bitku kod Hadrianopolisa u kojoj je poginuo, a Jeronim napominje da je od njegove domovine ostala samo ruševina.⁵⁹ Zato Bulić zaključuje da je Stridon razoren između 378. i 379. godine te da su u vremenu između 392. i 396. od njega ostale samo ruševine.⁶⁰

⁵⁴ Vidi: Heinrich GELZER – Heinrich HILGENFELD – Otto CUNTZ (ur.), *Patrum Nicaenorum nomina latine, graece, coptice, arabice, armenice*, p. LXIV. (Leipzig: 1898.), 56. Vidi također: Ernest HONIGMANN, „Une liste inédite des pères de Nicée: 'cod. Vatic. gr.' 1587, fol. 355r-357v“, *Byzantion* 20 (1950.), 63-71; M. SUIĆ, „Hijeronim Stridonjanin“, 222-223.

⁵⁵ Usp.: Euzebijje JERONIM, *Ep. 7, 5* (CSEL 54,30).

⁵⁶ O tome vidi: Ivan BODROŽIĆ, „Girolamo e la disputa sulla superiorità tra il sacerdozio e il diaconato“, *Diakonia, diaconiae, diaconato Semantica e storia nei padri della Chiesa*. [XXXVIII Incontro di studiosi dell'antichità cristiana Roma, 7-9 maggio 2009.], (Roma: SEA, 2010.), 399-412.

⁵⁷ Usp.: Euzebijje JERONIM, *Apologia contra Ruphinum* I, 32 (PL 23, 444).

⁵⁸ O crkvenoj organizaciji u Jeronimovoj domovini vidi: M. SUIĆ, „Hijeronim Stridonjanin“, 263-265.

⁵⁹ Usp.: Euzebijje JERONIM, *Commentarii in Sophoniam Prophetam* I,2-3 (PL 25, 1340D-1341A).

⁶⁰ Usp.: F. BULIĆ, *Stridon (Grahovopolje u Bosni)*, 14-15.

3.2. Kontroverzija o Stridonu kroz povijest

Nakon što je Stridon nestao „bez traga“ ni arheološka literatura, ni bilo koja druga, osim sv. Jeronima, nije ostavila nikakav trag o postojanju ili pak ubikaciji Stridona. Sva nastojanja da se odgovori na pitanje „gdje se nalazio Stridon?“ bila su tek nagađanja koja su tijekom povijesti stvorila žestoku raspravu među autorima koji su se bavili tim pitanjem. U XIX. stoljeću rasprava se rasplamsala te je postala još žešćom uključujući nerijetko i osobni stupanj.

Tako autore možemo podijeliti u četiri skupine koje su proizašle iz ove rasprave. Prva skupina bila bi istarska koja je smještala Stridon na područje mjesta Zdrinje (*Sdregna*) u Istri. Zatim, imamo panonsku koja smješta Stridon u mjestu Sdrinovar u Mađarskoj ili pak u mjestu Štrigova u Međimurju. Treća je dalmatinska skupina koja smješta Stridon na više mjesta u Dalmaciji ili pak Liburniji, pa čak i na područje zapadne Bosne i Hercegovine, s obzirom na to da je antička rimska Dalmacija obuhvaćala i te krajeve. U zadnje vrijeme javlja se i četvrta skupina koju bismo ovdje mogli nazvati „neutralnom“ jer odbacuje sve ove hipoteze te predlaže da se Stridon nalazio na području između Akvileje i *Haemone* (to jest Ljubljane), u blizini Gorice na talijansko-slovenskoj granici.

3.2.1. Istarska skupina

Prvi koji se bavio smještanjem Stridona u Istri bio je Toma Arhiđakon u XIII. stoljeću, naglasivši u svojem djelu *Historia Salonitana* da se Stridon nalazio na području Kvarnera između Dalmacije i Istre.⁶¹ Dva stoljeća kasnije Flavio Biondo je u svojem djelu *Italia illustrata* preuzeo ovu njegovu teoriju te naveo mjesto Zdrinja (*Sdregna*) kao mjesto gdje je Jeronim rođen, a to mjesto nalazi se u Istri u Koparskom polju.⁶² Na taj je način, možemo reći, nastala „Istarska skupina“. Međutim, Bulić smatra da je Biondo malo „pretjerao“ jer je na primjer cijelu ilirsku povijest pripisao Istri da je čak i kraljica Teuta bila zapravo kraljica Istre.⁶³ Nakon Bionda i Domenico Vallarsi, koji je uredio djela sv. Jeronima, i mnogi drugi autori

⁶¹ Usp.: Thomas ARCHIDIACONUS, *Historia salonitana* I, 1. XIII,4, (Olga PERIĆ – Mirjana MATIJEVIĆ SOKOL – Radoslav KATIČIĆ (ur.), *Thomae Archidiaconi Historia Salonitanorum atque Spalatinorum pontificium* (Split: Književni krug, 2003.), 2, 54. Ovu je teoriju kasnije razvio Mate Suić (vidi: Mate SUIĆ, „Hijeronim Stridonjanin – građanin Tarsatike,“ *Rad JAZU* 426 [1986.], 213-278).

⁶² Usp.: Flavio BIONDO, *Italia Illustrata*, cap. XI. (Basileae: 1559.), 387.

⁶³ Usp.: F. BULIĆ, *Stridon (Grahovopolje u Bosni)*, 24.

preuzeli su ovu hipotezu o Zdrinji kao mjestu Jeronimova rođenja.⁶⁴

U drugom dijelu rasprave, koja se rasplamsala u XIX. stoljeću, glavni predstavnik „Istarske skupine“ bio je Petar Stanković koji prijedloge ostalih skupina naziva „kaosom iluzija i proturječja.“⁶⁵ Polazeći od pretpostavke da Istra nije bila dijelom Ilirije, nego odmah inkorporirana u Rimsko Carstvo kad ju je car August osvojio, on smatra da je Zdrinja mjesto Jeronimova rođenja, i to na temelju činjenice da je Jeronim napisao kako se to mjesto nalazi na granici između Dalmacije i Panonije, ali kao neko treće mjesto, odnosno regija u smislu tromeđe. Tu treću regiju on identificira s Istrom.⁶⁶ Također preuzima legendu od Bionda da se u Zdrinji nalazi i grob Jeronimova oca Euzebija u jednoj kapelici kao što stoji i napisano na grobnom spomeniku.⁶⁷ Kao potvrdu svoje hipoteze on donosi pojedine Jeronimove tekstove koji po njemu dokazuju da se Jeronim rodio u Zdrinji, i to tekst iz *Komentara na proroka Sofoniju*⁶⁸ te tekst iz *Komentara na proroka Hošeu*.⁶⁹

3.2.2. Panonska skupina

Ova skupina smješta Stridon u mjesto Sdrinovar u Mađarskoj ili pak u mjesto Štrigovo na području današnjeg Međimurja.⁷⁰ Premda ta poveznica sv. Jeronima s Međimurjem, ili pak Mađarskom, izgleda malo nevjerojatnom, ipak postoji mnogo autora, najvećim djelom iz tih krajeva koji podržavaju ovu teoriju. Opisujući ovu skupinu, Bulić napominje kako je Nikola Olah bio prvi koji je naznačio da bi se Stridon mogao nalaziti u

⁶⁴ Vidi: Domenico VALLARSI (ur.), *S. Eusebii Opera Omnia*, tom. XI., cap. I. (Veronae: 1845.), 5ss.

⁶⁵ Pietro STANKOVICH, *Della patria di s. Girolamo* (Venezia: Giuseppe Picotti edizione, 1824.), 19.

⁶⁶ Usp.: Pietro STANKOVICH, *Della patria di s. Girolamo*, 13-21.

⁶⁷ Usp.: F. BIONDO, *Italia illustrata*, Reg. XI.; P. STANKOVICH, *Della patria di s. Girolamo*, 31.

⁶⁸ Vidi: Euzebije JERONIM, *Commentarii in Sophoniam prophetam*, I, 2-3: „Iram quippe Domini etiam bruta sentiunt animalia, et vastatis urbibus, hominibusque interfectis, et raritatem quoque bestiarum fieri et volatiliū pisciumque testis Illyricum est, testis Thracia, testis in quo ortus sum solum, ubi praeter caelum et terram, et crescentes vepres et condensa sylvarum cuncta perierunt.“ (PL 25, 1340D-1341A).

⁶⁹ Vidi: Euzebije JERONIM, *In Ossee commentariorum libri tres*, II, 8 (PL 25, 882-890). Međutim, za ovaj tekst Bulić napominje kako ga nije uspio pronaći nigdje kod Jeronima (Usp.: F. BULIĆ, *Stridon [Grahovopolje u Bosni]*, 39, nota 1.), kao ni autor ovih stranica.

⁷⁰ Usp.: Pietro STANKOVICH, *Della patria di s. Girolamo*, 8.

Međimurju. Uz njega se vezuje i Melchior Inchofer koji je smjestio Stridon u Sdrinovar u Mađarskoj. No, kako primjećuje Bulić, i ovaj je autor bio sklon „pretjerivanju“ kad je napisao da je Jeronim poznavao čak i mađarski jezik.⁷¹ Također, Josip Bedeković je tvrdio da je Jeronim, koji bi bio porijeklom iz mjesta Štrigova, bio zapravo Slaven.⁷² Međutim, i ovdje vidimo da su se autori bavili smještanjem Stridona na temelju zemljopisnih argumenata potaknuti duhom patriotizma nastojeći ga smjestiti što bliže svojoj domovini ili, pak, u svoju domovinu.

Za ovu teoriju svakako je značajno spomenuti najnovije istraživanje koje je napravio Matija Berljak čije istraživanje ide u korist mjesta Štrigova kao Stridona. Autor kaže kako je značajno da je papa Nikola V. u XV. stoljeću naglasio kako je upravo Štrigova domovina samog sveca u kojem je bio othranjen i odgojen i za to ima Papinu potvrdu, a i narodna predaja, koja je živa i dugovječna, potvrđuje tu informaciju.⁷³

3.2.3. Dalmatinska skupina

U prvom dijelu kontroverzije o Stridonu mnogim autorima su nedostajali znanstveni argumenti. Najvećim dijelom argumenti su se temeljili na patriotizmu i pripadnosti pojedinoj regiji. „Dalmatinska skupina“, koja je smještala Stridon na razne pozicije u Dalmaciji temeljeći svoje argumente na tradiciji, ima svoje početke u vremenu Marka Marulića (1450.-1524.) koji je, pozivajući se na grčke i rimske geografe, prvenstveno aleksandrijskog geografa Ptolomeja, smatrao da se Stridon treba identificirati s antičkom Sidronom koja se nalazila između Obrovca i Knina u lancu koji je dijelio Ilirik (Dalmaciju) i Panoniju.⁷⁴ Njegovu je teoriju slijedio i Erazmo Roterdamski odbacujući tezu Flavia Bionda.⁷⁵

⁷¹ Usp.: F. BULIĆ *Stridon (Grahovopolje u Bosni)*, 32.

⁷² Usp.: F. BULIĆ *Stridon (Grahovopolje u Bosni)*, 34, nota 15. Za više podataka o Panonskoj skupini vidi: István FODOR, „Le lieu d’origine de saint Jérôme. Reconsidération d’une vieille controverse“, *Revue d’histoire ecclésiastique* 81 (1986.), 498-500. O teoriji Josipa Bedekovića vidi: Josip BEDEKOVIĆ, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju* (Zagreb-Čakovec: HAZU, 2017.).

⁷³ O tome vidi u: Matija BERLJAK, *Bula pape Nikole V. za crkvu rodnog mjesta sv. Jeronima u Štrigovi* (Zagreb: Grafika Markulin d.o.o., 2019.).

⁷⁴ Usp.: Marko MARULIĆ, *De regno Dalmatiae et Croatiae* (Amsterdam: Apud Ioannem Blaeu, 1666.), 457ss.

⁷⁵ Usp.: E. ROTERDAMSKI, *Eximii Doctoris Hieronymi Stridonensis vita*, 185-190.

Od ostalih autora „Dalmatinske skupine“ važno je spomenuti E. Ciccarellija te F. M. Appendinija⁷⁶ prema kojima je Stridon zapravo Ptolomejeva Sidrona. Međutim, i Appendini je malo pretjerao kada je naznačio da je Jeronim poznao čak i hrvatski jezik.⁷⁷ S identifikacijom Sidrone i Stridona poklapa se i Konstitucija pape Urbana VIII. *Zelo domus Dei* kojom Papa daje Ilirskom kolegiju u Loretu jedno mjesto za jednog mladića iz biskupije gdje se nalazio Stridon koji se nalazi *in Dalmatia Turcica, Bosnaque*.⁷⁸ Prema Katančiću to je mjesto gdje se susreću granice Hrvatske, Bosne i Dalmacije.⁷⁹

Krajem XIX. stoljeća ponovno se otvorila rasprava oko ubikacije Stridona kada je F. Bulić objavio svoje istraživanje u kojem je komentirao natpis koji upućuje na to da bi se Stridon nalazio u blizini današnjeg Grahova, a koji je, kako ćemo vidjeti, objavio Josip Alačević 1882. Tu se spominje granica između Salvijata i Stridonaca koja bi se prema Alačeviću i Buliću nalazila između Grahova i Glamoča.⁸⁰ Premda je od samog objavljivanja ovog natpisa bilo sumnje u njegovu autentičnost, Bulić je branio ovu tezu. Teško da bi se, on smatra, krivotvorenje pripisalo Josipu Alačeviću ili pak Stjepanu Petkoviću – jednostavnu čovjeku koji nije poznao arheologiju i epigrafiju niti latinski jezik, niti se bavio problemom ubikacije Stridona – a koji je pronašao natpis i prepisao ga onako kako je mogao pročitati.⁸¹

Bulićeva teza, osim što uključuje duh patriotizma, temelji se na arheološkim i epigrafskim argumentima, premda neki odbacuju te argumente kao krivotvorine. On smatra da Dalmacija do Jeronimova vremena nije mijenjala svoje antičke granice te da se spajala s Panonijom na trome-

⁷⁶ Vidi: Enea CICCARELLI, „Dissertazione sopra la patria di s. Girolamo“, u: *Opuscoli riguardanti la storia degli uomini illustri di Spalato e di parecchi altri dalmati* (Ragusa: 1811.), 66-91.; Francesco Maria APPENDINI, *Esame critico della questione intorno alla patria di s. Girolamo* (Zara: Tip. Battara, 1833.).

⁷⁷ Usp.: F. BULIĆ *Stridon (Grahovopolje u Bosni)*, 45.

⁷⁸ Vidi: F. M. APPENDINI, *Esame critico della questione intorno alla patria di s. Girolamo*, 202.

⁷⁹ Usp.: Matija P. KATANČIĆ, *Orbis antiquus* (Budae: 1824.), 336.

⁸⁰ Vidi: Frane BULIĆ, „Wo lag Stridon, die Heimat des hl. Hieronymus?“, *Festschrift für Otto Benndorf zu seinem 60. Geburtstag* (Wien: Hölder, 1898.), 276-280; ISTI, „Dove giaceva Stridon, la patria di S. Girolamo“, *Bullettino di archeologia e storia dalmata* 22 (1899.), 137-144.

⁸¹ Usp.: F. BULIĆ, *Stridon (Grahovopolje u Bosni)*, 51-52. Na žalost danas je ploča izgubljena a s njom i natpis jer je bio ispisan na vrlo tankoj površini. Međutim, Petković je uspio prepisati natpis, a Alačević ga je objavio.

di Dalmacije, Bosne i Hrvatske. Taj prostor bi se nalazio danas na granici BiH i sjeverozapadne Dalmacije i na tom mjestu može se naći lagan prolaz jednom od najstarijih rimskih cesta koja je išla prema tromedi i prema rijekama Uni i Sani, gdje se račvala. Jedan rukavac se ukrštavao s cestom koja je išla iz antičke Salone prema današnjoj Banjoj Luci, a drugi prema Grahovu i Glamoču koji se opet povezivao s Banjom Lukom. Prema Buliću, nigdje nije mogao biti granični prijelaz, nego na tom prostoru.⁸²

Osim tog povijesno-geografskog argumenta, Bulić je dodao i epigrafski argument. Naime, Josip Alačević, hrvatski arheolog, objavio je taj antički natpis koji je dobio od Stjepana Petkovića iz Knina. Natpis je stajao na jednom kamenom odsječenom stupu koji je nekoć bio na putu između Grahova i Glamoča s tekstom prilično uništenim.⁸³ Petković je, prema Alačeviću, prepisao tekst onako kako ga je mogao pročitati, a Alačević ga je uspio „dešifrirati“. Prema njemu u natpisu bi stajale sljedeće riječi: *iudex datus a Flavio Valerio Constantio (viro clarissimo?) P(raeside) P(rovinciae) Dalm(atiae) fines inter Salviatas et Stridonenses determinavit*. Tekst je dakle prepisan vrlo loše sa svim nedostacima. Stoga, ne treba se čuditi što su mnoga slova s vremenom prilično i uništena. No, što se tiče samog natpisa, Bulić smatra da su oni bili prilično česti među ilirskim plemenima jer su se često svađala oko granice.⁸⁴

Međutim, Bulić je svjestan kako se već od početka sumnjalo u autentičnost natpisa jer postoje pojedine greške vezane uz natpis. Tako na primjer, cezar *Flavius Constantius*, poznat i po nadimku *Chlorus* (otac Konstantina Velikog), koji je bio na čelu provincije Dalmacije (282.- 284.), u ovom tekstu nosi naziv *Valerius* koji je primio od augusta Maksimijana, ali tek 291.-293. Stoga se postavlja pitanje: Kako je mogao nositi naslov *Valerius* 10 godina prije nego ga je primio? Međutim, Bulić, braneći svoju teoriju, smatra da to ne mora biti problem jer je natpis mogao biti postavljen i nakon tog događaja na koji se referira. Premda je granica između Salvijata i Stridonaca regulirana između 282. i 284., kada je na čelu Dalmacije bio Konstancije Klor, ne mora to značiti da je sâm natpis mogao biti postavljen i nekoliko godina poslije te bi se u tom tekstu Konstanciju dodao njegov novi i trenutni nadimak *Valerius*. Bulić zaključuje da te manje anomalije ne moraju biti razlogom da se natpis prikaže neautentičnim. I na temelju tog teksta Bulić smješta Stridon na područje Grahova polja

⁸² Usp.: F. BULIĆ, *Stridon (Grahovopolje u Bosni)*, 78-82.

⁸³ Usp.: Josip ALAČEVIĆ, „La via romana di Sirmio a Salona“, *Bullettino di archeologia e storia dalmata* 4 (1882.), 136-137.

⁸⁴ Usp.: F. BULIĆ, *Stridon (Grahovopolje u Bosni)*, 88-98.

između Grahova i Glamoča ili pak u mjestu Strmica, selu koje se nalazi na današnjoj granici Bosne i Hercegovine i Hrvatske i koje danas ima oko 250 stanovnika pravoslavne kršćanske denominacije.⁸⁵

Međutim, M. Suić je mišljenja kako je ipak riječ o vještoj krivotvorini, te stoga odbacuje Bulićevu tezu smatrajući da se Stridon nalazio u antičkoj Liburniji u zaleđu Kvarnera prema moru, vraćajući u fokus na taj način teoriju koju je davno iznio Toma Arhiđakon na temelju vjerojatnoće da je pred sobom imao neki izvor koji nama danas nije poznat s konkretnim geografskim podacima.⁸⁶ Lujo Margetić u glavnom prihvaća Suićevu raspravu, ali ne slaže se s njim kad je pitanje smještanje samog Stridona za koji zaključuje da je „ležao na granici Dalmacije i Panonije.“⁸⁷ M. Suić, oživljujući teoriju Tome Arhiđakona, smatra kako on nije imao ni motiva, ni povoda izmisliti tu lokaciju, a uostalom da je izmišljao, „ne bi mogao tako dobro pogoditi.“⁸⁸ Sličnog smo mišljenja i kad je u pitanju teorija F. Bulića. Da bi bilo nešto krivotvorina, morao bi postojati motiv. S. Petković, kao vojni zapovjednik, nije ga imao, kao što ni J. Alačević ne bi sebi dopustio takvo nešto, osim ako je u nekom slučaju nešto krivo protumačio.

3.2.4. Neutralna skupina

Za „neutralnu skupinu“ nijedan od predloženih lokaliteta ne bi odgovarao povijesnom smještanju Stridona. Ova skupina smješta, dakle, Stridon na području oko nekadašnje Akvileje, blizu Trsta u Italiji.⁸⁹ Budući da je teorija o smještanju Stridona na području Grahova polja, gdje je nekada bila granica između Dalmacije i Panonije za vrijeme cara Augusta, došla pod sumnju stoga što se oslanja na krivotvorinu, počele su nastajati nove teorije sredinom XX. stoljeća. Što se tiče Alačevićeva natpisa, zbog mnogih manjkavosti u samom natpisu, predstavnici ove skupine polazeći od F. Cavallere, smatraju kako je riječ zapravo o sumnji u krivotvorenje te iznose teoriju kako bi se Stridon nalazio na prostoru između Akvileje i Emone u mjestu Gorica.⁹⁰ Teorija se temelji na činjenici Jeronimova poznavanja

⁸⁵ Usp.: F. BULIĆ, *Stridon (Grahovopolje u Bosni)*, 98-102.

⁸⁶ Usp.: M. SUIĆ, „Hijeronim Stridonjanin“, 220-235.

⁸⁷ Usp.: Lujo MARGETIĆ, „Jeronimov oppidum Stridonis“, *Croatica christiana periodica* 26 (2002.), 1-9.

⁸⁸ Usp.: M. SUIĆ, „Hijeronim Stridonjanin“, 236.

⁸⁹ Usp.: Germain MORIN, „Saint Jérôme est-il né en Italie?“, *Nova et Vetera* 16, (1941.), 159-167.

⁹⁰ O tome vidi: Germain MORIN, „La patrie de saint Jérôme, le missorium d'Exsuperius: deux retractations necessaries“, *Revue bénédictine* 38 (1926.), 217-220. Njega slije-

mnogo osoba iz tih krajeva s kojima je imao osobne kontakte, ali i pismenoj korespondenciji. F. Cavallera smatra da Jeronimov opis kada spominje *confinium* ne znači doslovno „na granici Dalmacije i Panonije“, nego jednostavno „blizu granice“. Dakle, za pojam *confinium* on smatra da se ne odnosi strogo na granicu, nego na prostor koji odvaja ta dva područja.⁹¹

Međutim, premda Kelly smatra da Stridon jest imao dobar pristup Akvileji i Emoni, on primjećuje kako ipak nemamo povijesnih podataka da su ta područja poharali Goti između 376. i 379. godine. Goti jesu poharali ta područja, ali relativno kasnije. Naime, povijest poznaje Alarikovo pustošenje Rima 410. godine. Područja između Emone, Akvileje i Rima dakle opustošena su tek početkom V. stoljeća. Kelly, nadalje, smatra da je i ova teorija izložena velikim prigovorima i premda je podržava, svjestan je njezinih nedostataka. Ta riječ *confinium* može imati onaj smisao koji predlaže Cavallera, ali i još češće ima značenje jasne granice između dva područja, i to je naravno značenje u Jeronimovim podacima o svojem porijeklu, ali po njemu Cavallera je najvjerojatnije iznio ovu pretpostavku za svoje čitatelje.⁹² Osim toga kao argumenti za ovu teoriju navode se činjenice da je Jeronim u tim područjima imao dosta poznanika i prijatelja s kojima je imao čestu pismenu korespondenciju i gdje je često boravio. Međutim, ako bismo te kriterije prihvatili kao argumente, onda bismo mogli predložiti da bi se Stridon mogao nalaziti i u blizini Rima, Antiohije, Betlehema, u Egiptu i u mnogim drugim mjestima gdje je boravio i kamo je slao mnoga pisma.

3.3. Gdje se zapravo nalazio Stridon?

Sve navedene teorije, vidimo, imaju svoje argumente, ali i nedostatke. Posebno teorija koju su donijeli „neutralni“ autori bila je izravno

di i: Nikola VULIĆ, „Stridon.“ [Zbornik filoloških i lingvističkih studija A. Beliću posvećuju njegovi prijatelji i učenici], u: *Mélanges Belić* (Beograd: 1921.), 30-32; Stefan REBENICH; *Hieronymus und sein Kreis. Prosopographische und sozialgeschichtliche Untersuchungen* (Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1992.), 21-30; Stefan REBENICH, *Jerome* (London-New York: Routledge, 2002.), 4. O povezanosti Akvileje i Haemone s Dalmacijom vidi: Nikola VULIĆ, *Le strade romane in Jugoslavia* (Roma: Istituto di studi romani, 1938.). O povezanosti Stridona i Akvileje vidi: Rajko BRATOŽ, „Girolamo e i suoi rapporti con Aquileia“, *Quaderni giuliani di storia* 34 (2013.), 7-32.

⁹¹ Usp.: F. CAVALLERA, *Jérôme* II, 68-70. Na istom mjestu Cavallera u prilog tomu donosi dva Jeronimova pisma: *Ep.* 6,2; *Ep.* 7,4.

⁹² Usp.: J. N. D. KELLY, *Jerome*, 4.

protiv teorije „Dalmatinske skupine“ jer je odbacila Bulićevu teoriju koja se temeljila na Alačevićevu natpisu. No, i teorija koju su oni predstavili, imala je svakako svoje nedostatke. Prvi je nedostatak primijetio J. N. D. Kelly, vrsni poznavalac Jeronimove ostavštine i sâm pripadnik „neutralne skupine“, kako nemamo povijesnih podataka da su tu sredinom IV. st. došli Goti i sve razrušili kako nam svjedoči Jeronim. Naime, Stridon je već bio ruševina kada je Jeronimov brat Paulinijan otišao kući rasprodati ono malo što je ostalo nakon barbarskog pustošenja kako nas informira sâm Jeronim.⁹³ Paulinijan se vratio iz domovine tek 399.⁹⁴ Također, zanimljivo je primijetiti, ako se Stridon nalazio na tom području, kako to da nije ostao baš nijedan materijalni trag od njega, neka ruševina možda ili slično? To je područje naime bilo vrlo naseljeno. Osim toga i sâm Kelly primjećuje i priznaje da je taj prostor između Akvileje i Emone prilično udaljen od rimske provincije Dalmacije.⁹⁵

Čini se da su u svoj ovoj raspravi vrlo malo došli do izražaja argumenti koje ovdje nazivamo „patrističkim“. Na primjer, F. Cavallera je konkretno zanemario činjenicu da Jeronima njegovi suvremenici nazivaju i smatraju „Dalmatincem“. Poznato je da je Jeronim tijekom svoga života i djelovanja izgradio veliko prijateljstvo s plemenitim rimskim matronama (udovicama, ženama, djevicama), kao što su u prvom redu bile Marcela, zatim Paula sa svojim kćerima (Blezilom, Eustohijom, Paulinom i Rufinom), te Albina također sa svojim kćerima (Aselom i Marcelinom) i mnoge druge. Za ono vrijeme Jeronim je bio daleko ispred svojega vremena – ono što se danas naziva „emancipiran“ – jer se nije opterećivao „tračevima“ što se druži s njima, a pogotovo što ih poučava Svetom pismu. Ženski svijet se još uvijek bori s raznim predrasudama u današnjem društvu, dok za Jeronima poučavanje ženskog svijeta nije predstavljalo nikakav problem. On je bio duhovni vođa i učitelj Svetog pisma tog asketskog ženskog duhovnog kruga koji je, dakle, okupljao te rimske matrone u Marcelinoj kući.⁹⁶ O tome su svi znali. O tome je znao i Paladije, Jeronimov suvremenik i biskup Helenopolisa, uvjereni origenist i prijatelj Rufinov – prema tome neprijatelj Jeronimov.⁹⁷ Želeći „ocrniti“ Jeronima,

⁹³ Usp.: Euzebije JERONIM, *Ep.* 66, 14 (CSEL 54, 665).

⁹⁴ Usp.: Euzebije JERONIM, *Ep.* 81, 2 (CSEL 55, 107).

⁹⁵ Usp.: J. N. D. KELLY, *Jerome*, 4.

⁹⁶ Više o tome vidi: Christine STEININGER, *Die ideale christliche Frau. Virgo-viduana. Eine Studie zum Bild der idealen christlichen Frau bei Hieronymus und Pelagius* (München: EOS-Verlag, 1997.).

⁹⁷ Usp.: M. SUIĆ, „Hijeronim Stridonjanin“, 223; L. MARGETIĆ, „Jeronimov *oppidum Stridonis*“, 2.

on piše kako te njegove relacije s tim rimskim matronama nisu bile baš ispravne. Imao je Jeronim svojih slabosti dok je studirao u Rimu. Tijekom boravka u Kalcidskoj pustinji napisao je u jednom pismu kako mu – u onoj pustinjskoj tišini pod pustinjskim suncem – još uvijek u ušima odzvanjaju potpetice rimskih dama dok plešu.⁹⁸ Paladije, vjerojatno iskorištavajući to Jeronimovo priznanje koje se odnosi na prvi, a ne drugi boravak u Rimu, kaže kako njegove relacije s tim rimskim matronama niti su bile ispravne, niti su vodile putem kreposti i svetosti. I u kontekstu toga kaže za njega: *Ἐρωὼνυμός τις πρεσβύτερος; Ἐρωὼνυμός τις ἀπὸ Δαλματίας*, nazivajući ga dakle „nekim prezbiterom iz Dalmacije“.⁹⁹ Njegov ga je suvremenik dobro poznao jer je Jeronim u tim krugovima, u kojima se kretao i Paladije, bio vrlo poznat.¹⁰⁰ Naziva ga „Dalmatincem“ jer je znao odakle je. F. Cavallera je zanemario ovo svjedočanstvo – što je pogrešno – jer je Paladije poznao Jeronima osobno i po čuvenju.

Na mnogo mjesta može se primijetiti iz Jeronimovih riječi da se on osjeća „Dalmatincem“ premda samog sebe nikad tako nije nazvao. Naime, iako se i njegovo mjesto nalazi na granici Dalmacije i Panonije, ipak više referencija ima na Dalmaciju. Tako na primjer u *Komentarju na proroka Sofoniju*, govoreći o barbarskim rušenjima u Iliriji (Dalmaciji) i Traciji, spominje što je učinjeno u njegovu rodnom mjestu: *in quo ortus sum, solum*.¹⁰¹ U kontekstu toga, važno je istaknuti njegovo izvrsno geografsko poznavanje mediteranske, odnosno dalmatinske obale¹⁰² koje imamo u njegovu pismu Heliodoru napisanu 396. godine,¹⁰³ kao i Julijanu napisanu 405. godine u kojima izvrsno poznaje dalmatinske otoke.¹⁰⁴ Isto tako Jeronim u jednom pismu sv. Augustinu, u prepisci s njim glede nekih pisama koja nisu došla do njega, kaže da su se našla *in insula Hadriae*.¹⁰⁵

⁹⁸ Usp.: Euzebije JERONIM, *Ep. 22*, 7 (CSEL 54, 152-154).

⁹⁹ Paladije HELENOPOLITANUS, *Historia Lausiaca* 36, 6-7. 41, 2, Gerhardus J. M. BARTELINK (ur.), *Palladius Helenopolitanus, Historia Lausiaca* (Milano: Arnoldo Mondatori Editore, 2001.), 180-182, 210.

¹⁰⁰ Usp.: F. BULIĆ, *Stridon (Grahovopolje u Bosni)*, 62.

¹⁰¹ Euzebije JERONIM, *Commentarii in Sophoniam prophetam*, I, 2-3 (PL 25, 1340D-1341A).

¹⁰² Usp.: M. SUIĆ, „Hijeronim Stridonjanin“, 235-236. Suić navodi i Jeronimova pisma Heliodoru, Geruhiji i Kastruciju (*Ep. 60*,16; *Ep. 123*,16; *Ep. 68*, 1) te njegovo poznavanje raznih vrsta morskih riba.

¹⁰³ Usp.: Euzebije JERONIM, *Ep. 60*, 10 (CSEL 54, 559).

¹⁰⁴ Usp.: Euzebije JERONIM, *Ep. 118*, 5 (CSEL 55, 442-443).

¹⁰⁵ Euzebije JERONIM, *Ep. 105*, 1 (CSEL 55,243).

Osim toga, postoje i pojedini tekstovi prema kojima se također dade zaključiti da njegova domovina jest bila Dalmacija. Tako na primjer u njegovoj polemici s nekadašnjim velikim prijateljem, a kasnije velikim neprijateljem Rufinom, Jeronim mu prigovara kako je Rufin svoje tekstove protiv njega razaslao ne samo po Rimu, gdje je Rufin u to vrijeme živio, nego i u Dalmaciji te po otocima.¹⁰⁶ Jeronim mu to osobno prigovara kao nekakav „niski udarac.“ Razumljivo je da je Rufin širio te svoje „pamflete“ protiv Jeronima po Rimu i drugim dijelovima Italije gdje je Jeronim itekako bio poznat, ali postavlja se pitanje: Zašto u Dalmaciji koja u to vrijeme i nije baš bila neki važan književni centar? Jedini razlog za to jest jer je to Jeronimova domovina, a cilj je bio „ocrniti“ ga pred njegovim zemljacima.¹⁰⁷ Rufin je zasigurno želio uključiti u to svoje djelovanje protiv Jeronima i njegovu rodnu Dalmaciju, ali ne i ostale regije tog podneblja, kao na primjer Istru i Panoniju, ili pak neke druge važne provincije poput Hispanije, Galije ili sjeverne Afrike koje su u to vrijeme bile izrazito jaki kršćanski centri gdje je Jeronim itekako bio poznat.

Navedene činjenice nam govore da je Jeronim bio žitelj rimske provincije Dalmacije. U tom kontekstu ne spominje ni Istru, ni Panoniju, koje su u Rimskom Carstvu bile vrlo poznate kao regije, ni Akvileju koja je tada bila vrlo važan centar Zapadnog Rimskog Carstva. Jeronim bi dakle svojim suvremenicima sigurno naznačio ova mjesta kao ona koja su u blizini Stridona, ali nije. Kada je napisao svoje podatke u *De viris illustribus* godine 392., za svoje rodno mjesto je napisao *oppido Stridonis... Dalmatiae quondam Pannoniaque confinium fuit*. Budući da je u to vrijeme Stridon bio već skoro dvadeset godina ruševina, morao je dodati i još koji podatak kako bi bolje pojasnio gdje se nalazilo to mjesto. I to je učinio riječju *quondam* (nekoć), dakle prije uništenja od strane Gota, vrativši se tako četiri stoljeća unatrag, na vrijeme cara Augusta kada je Stridon bio na granici ovih dviju provincija.¹⁰⁸ Svi ti podaci i argumenti utjecali su kasnije i na usmenu tradiciju koja ga je nazivala uvijek „Dalmatincem“ naznačujući na taj način njegovo porijeklo.

¹⁰⁶ Usp.: Euzebije JERONIM, *Apologia contra Ruphinum* III, 3. 7 (PL 23, 480B. 484C). Vidi također: M. SUIĆ, „Hijeronim Stridonjanin“, 236.

¹⁰⁷ Usp.: F. BULIĆ, *Stridon (Grahovopolje u Bosni)*, 60-61.

¹⁰⁸ Usp.: F. BULIĆ, *Stridon (Grahovopolje u Bosni)*, 66.

Zaključak

Vidjeli smo da za Stridon Jeronim kaže kako je bio *confinium*, dakle, granica između Dalmacije i Panonije, u smislu prostora na kojem su se te dvije antičke rimske provincije dodirivale. Budući da je njegov dom bio ruševina već oko dvadeset godina kada je to napisao, morao je za suvremenike odabrati izraz kako bi shvatili gdje se nalazio. I odabrao je *quondam...confinium fuit* tih dviju provincija. Stoga je nastalo više teorija gdje se nalazio Stridon. Međutim, Zdrenja i Štrigova, kao i Sdrinovar prilično su udaljeni od te antičke dalmatinsko-panonske granice. Što se pak tiče područja talijansko-slovenske granice, premda je riječ o ozbiljnoj teoriji, teško se može prihvatiti s obzirom na to da nismo sigurni je li na tim područjima bilo barbarskih pustošenja prije prve polovice V. stoljeća. Osim toga, činjenica da se Jeronim dopisivao s mnogo osoba iz tih područja, ne govori nam da bi nužno i on sâm morao biti iz tih istih područja. Prema tome, stječe se dojam da je Jeronim više pripadao Dalmaciji jer se i kod njegovih suvremenika uvriježilo mišljenje da je Dalmatinac. Poznavali su ga i priznavali kao takva. I najozbiljniji proučavatelji njegova života i djela, počevši od srednjeg vijeka, nazivaju ga „Dalmatincem“, kao i njegovi suvremenici, premda se on sâm nikada nije tako nazvao. Postoji ona izreka koja se pripisuje sv. Jeronimu: *Parce mihi, Domine, quia Dalmata sum!* Zapravo nije ju izrekao Jeronim, nego su autori poslije njega pripisali mu tu rečenicu najvjerojatnije zbog njegova žestokog karaktera koji su najviše osjetili njegovi teološki protivnici. U tom kontekstu kada govori na jednom mjestu o *feroces Dalmatas*, ne želi zapravo reći ništa pejorativno o samim Dalmatincima, nego samo napominje nazive koje su antički autori koristili za tadašnje žitelje Dalmacije.¹⁰⁹

Ako bismo na kraju za njega željeli reći tko je bio i odakle je bio, onda bi bilo najbolje reći: bio je građanin Rimskog Carstva, rođen u rimskoj provinciji Dalmaciji, što je utjecalo na njegovu dugu povezanost s hrvatskim narodom koji ga zbog njegovog zemljopisnog porijekla s pravom doživljava svojim. No, Jeronim se osjećao Rimljaninom, građaninom Rimskog Carstva. Dovoljno je samo pročitati s kakvim je tužnim osjećajima doživio kad je Rim bio porušen Alarikovim pustošenjem (410.), premda se nalazio prilično daleko. Doslovno plače u svojim brojnim spisima i pismima nad sudbinom nekada slavnog Rima.¹¹⁰ Govorio je latinskim jezi-

¹⁰⁹ Usp.: Euzebijije JERONIM, *Commentarius in Epistulam Pauli ad Galatas* I, 3 (PL 26,372A).

¹¹⁰ Usp.: Euzebijije JERONIM, *Commentarius in Ezechielem*, I (PL 25, 15-17). Vidi

kom kojeg na mnogo mjesta naziva *nostra lingua*, ili pak *sermo patrius*.¹¹¹

Pitanje lokacije Stridona kao takvo ipak nije riješeno i na temelju svih dostupnih izvora, kako stvari stoje, neće još ni biti riješeno. No, čini se kako je puno vremena, strpljenja i snage potrošeno na raspravu o smještanju Stridona. Zato bi od manje važnosti trebao biti podatak gdje se Jeronim rodio i kojem bi narodu pripadao. Daleko je važnije nasljedovati ga u njegovoj ljubavi prema Božjoj riječi, Svetom pismu i u njegovoj asketskoj kršćanskoj duhovnosti, kao i čistoći crkvenog nauka jer studirajući, istražujući i čitajući o njegovu životu i djelu, možemo zaključiti kako je udario čvrste temelje upravo tumačenju riječi Božje te pogotovo asketskom duhovnom nauku Crkve. Zato ga Katolička Crkva i smatra jednim od najvećih crkvenih otaca, bibličara, polemičara, branitelja crkvenog nauka koji je izvršio velik utjecaj na sveukupnu kršćansku tradiciju udarivši čak i temelje za razvoj zapadne kršćanske kulture.

ST. JEROME'S BIRTH PLACE. A CONTRIBUTION TO THE DISCUSSION ON THE ANCIENT LOCATION OF STRIDON

Summary

The primary aim of this paper is to emphasize Jerome's Dalmatian origins, on the occasion of the 1,600th anniversary of his death. There is still no consensus among experts on where Jerome's birthplace was located. Therefore, the author sets out to present the interesting theory of the Croatian archaeologist Frane Bulić, according to which ancient Stridon, Jerome's birthplace, was located in the area between Grahovo and Glamoč in Bosnia and Herzegovina, together with theories on this issue as a contribution to the discussion that began in the Middle Ages. The paper is divided into three parts. The first and second parts briefly present Jerome's life and work with a view to allowing the reader to learn more about this great Western Church Father, especially as we are celebrating the anniversary of his death. The third part deals with theories about the location of Stridon, presenting the arguments of four groups of authors who have dealt with this issue, in order to assess their theories. Finally, the author presents his own argument starting from patristic sources, the texts of Jerome's contemporaries, and Jerome's own texts, seeking to demonstrate that his contemporaries considered Jerome a Dalmatian, leaving the more precise location of Stridon to archaeologists.

Key words: *Jerome, Stridon, birthplace.*

Translation: Josip Knežević and Kevin Sullivan

također njegova pisma: *Ep. 118, 2; Ep. 122, 4; Ep. 123, 15; Ep. 125, 20; Ep. 128, 5* (CSEL 55, 435-437; CSEL 56, 69-71, 91-92, 140-142, 161-162).

¹¹¹ Euzebijie JERONIM, *Ep. 107, 9* (CSEL 55, 300).